

Karel Šebesta

FRÅN JOSEF DOBROVSKÝ TILL BEDA DUDÍK

0. Flera tjeckiska bibliotek föll i svenskarnas händer under det sista decenniet av det trettiåriga kriget och fördes till Sverige. År 1642 var det Olomoucbibliotek, år 1645 kardinal Dietrichštejns bibliotek från Mikulov med ca 10 000 volymer och år 1648 Rosenbergs bibliotek med 11 000 volymer och Prags kungliga bibliotek.¹

Några tjeckiska filologer från slutet av 1800-talet ansåg att förlusten inte var så stor som man tidigare hade trott. De menade med detta att det inte hade försvunnit alltför många från andra håll okända på tjeckiska skrivna eller tryckta litterära verk till Sverige. På andra språk tryckta böcker, latinska handskrifter etc., räknade de inte.²

En sådan attityd var dock de gamla territoriellt tänkande tjeckiska patrioterna helt främmande och de betraktade förlusten som förskräcklig och enorm. Därför försökte tjecker redan mycket tidigt att vinna tillbaka åtminstone en del av krigsbytet; på senare tid har de strävat efter att åtminstone få veta vad som egentligen finns i Sverige och att få studera det.

¹Deras öde i Sverige beskrivs för första gången utförligare av B. Dudík (1852). En bra översikt ges av O. Walde i *Storhetstidens litterära krigsbyten. En kulturhistorisk-bibliografisk studie*, Uppsala-Stockholm 1916-1920.

²T ex V. Flajšhans (1897), s. 807: "Nás zde zajímá osud pouze českých knížek. Těch nebylo tolik, jak by se mohlo mysliti. /.../ Celkem, když uvážíme tato čísla, sotva budeme moci páčiti ztrátu literatury české v těchto dobách na víc než 150 tisků a 80-90 rukopisů. Pokud tisky ve Švédsku se zachovaly, nebo pokud je udávají staré katalogy, jsou všechny uvedeny ve zvláštní zprávě, kde také se ukazuje, že mezi asi 100 vypočítanými exempláři jest jen 5 nebo 6 dříve neznámých. A ani těch 5-6 nemělo nijakou zvláštní cenu literární."

Krigsbytet har på så sätt blivit en bra orsak för ett tjeckisk-svenskt samarbete. De första försöken på detta fält började verkligen mycket tidigt och fortsatte även under 1700-talet då den tjeckiska kulturen befann sig i en djup depression. Den tjeckiska nationella pånyttfödelser från slutet av 1700- och början av 1800-talet gav — tack vare sin patriotism, historism och intresse för det tjeckiska språket och litteraturen — ett nytt liv åt detta strävande och förändrade betydligt dess karaktär.

Föreliggande artikel försöker beskriva de tjeckisk-svenska kontakterna på detta område under denna period med början på 1790-talet (Jose Dobrovský) och höjdpunkten under 1850-1870-talen (Beda Dudík).

1. Den tjeckiska strävan att gottgöra den stora förlusten började som sagt mycket tidigt. Det första försöket dateras från tiden 40 år efter den westfaliska freden. Habsburgarnas sändebud i Stockholm var på den tiden, alltså mellan år 1685 och 1690, en tjeckisk greve — Anton Johan Nostitz. Han försökte köpa tillbaka allt han kunde och lyckades verkligen för en stor summa pengar få tillbaka 133 gamla privilegier vilka han återlämnade till Böhmens landsarkiv.

Senare försök var inte så framgångsrika. Så skrev till exempel kring år 1730 en känd österrikisk historiker Pelz till Gustav Benzelstjerna och frågade honom om han kunde få studera handskrifter förda till Stockholm eller Uppsala, men fick svaret att i Stockholm fanns inga sådana handskrifter. Även från Uppsala kom ett negativt svar: man kände bara till Djävulsbibeln.

Direkt till kung Gustav III skrev furst Karel Egon von Fürstenberg. Men kungen svarade honom "dass er die Originalien als Trophäen seine tapfern Vorfahren ansehen und in seinem Reiche aufbewahren müssen wolle aber gern gestatten dass man von den Urkunden, die etwa noch vorfindig wären, Kopien erhalten möge." (J. Dobrovský, 1796, s. 4.)

Från år 1783 känner vi till ännu ett försök. En bibliotekarie från Wien, Ungar, försökte med hänvisning till O. Celsius och M. von Celsius

arbeten om Stockholms och Uppsalas bibliotek hitta någon svensk forskare för att kunna jämföra text av Kosmas krönika med handskrifter som fanns i Stockholm. Även hans försök misslyckades.

Efter flera sådana misslyckade försök stod det klart att Sveriges dåtida bibliotek och bibliotekarier inte kunde erbjuda kompetent information om sina tjeckiska böcker eller göra dem tillgängliga för intresserade forskare.³

2. Det tjeckiska vetenskapliga sällskapet (Böhmische Gesellschaft der Wissenschaften) tog då ett radikalt beslut: "eines ihrer Mitglieder an Ort und Stelle hinzuschicken, um endlich einmal mit Gewissheit zu erfahren was wir aus Schweden für unsere Geschichte und Literatur zu erwarten hätten".⁴ Den mest kompetente mannen för en sådan uppgift var Josef Dobrovský. För att stödja hans resa finansiellt använde man en del av de pengar vilka kung Leopold hade skänkt till det vetenskapliga sällskapet vid sin kröning i Prag år 1791.

2.1. Josef Dobrovský förberedde resan mycket snabbt och påbörjade den redan i mitten av maj 1792. Från Prag åkte han tillsammans med greve Jáchym von Sternberg, men undersökningen var helt och hållet Dobrovskýs angelägenhet. De åkte via Pilsen och Cheb till Jena, Erfurt, Gotha, Göttingen, Hamburg och Köpenhamn. Till Malmö kom Dobrovský den 26 juni. Sedan fortsatte han till Lund och därifrån till Linköping och Stockholm dit han kom den 5 juli. I Stockholm stannade han en hel månad och sedan gjorde han en kort resa till Uppsala. På återresan besökte han Skokloster och den 3 augusti lämnade han Stockholm för

³Till detta se också J. H. Lidéns brev till C. C. Gjørwell från den 3 juli 1792 – "Som Herr Dobrowsky torde stanna något längre i Uppsala, har jag bedt Prof. Aurivillius nyttja tillfället att få en fullständig och tillförlätelig Catalog på de många där i Bibliotheket varande Slavonica, som ingen hittills undersökt." (Alla äldre citat är delvis anpassade till dagens rättstavning av Magnus Klaman och K. Š.)

⁴J. Dobrovský (1796), s. 5.

att åka till Åbo och Petrograd, därifrån till Moskva, Warszawa, Krakov och hem över Těšín. Ursprungligen tänkte han också besöka Kaukasu där det skulle finnas en stor och gammal tjeckisk koloni men det ble ingenting av denna plan. Tillbaka i Böhmen var han i februari 1793.⁵

Om sin resa lämnade han ett meddelande i *Neuere Abhandlungen der böhmischen Gesellschaft der Wissenschaften* av år 1795 och åre därpå i en självständig bok *Reise nach Schweden und Russland*. Han redogörelse är mycket noggrann, innehållsrik och intressant. Trots at KB var under ombyggnad under hans besök i Stockholm lyckades ha genomföra sin uppgift mycket bra och hans bok utgjorde den först vetenskapliga informationen om Sveriges tjeckiska skatter.

2.2. Under sin vistelse i Sverige blev han bekant med flera svensk forskare. I sin redovisning nämner han 5 svenskar som han hade träffat. Det var biskop Celsius i Lund, J. H. Lidén i Linköping, C. C. Gjørwel och hans amanuensis J. Björkegren i Stockholm, och G. H. Porthan i Åbo. Enligt Dobrovskýs information var det Björkegren som hjälpt honom mest.

Jag har försökt få fram några spår efter hans vistelse i de nämnd personernas korrespondens. Tyvärr har jag inte hittat biskop Celsius korrespondens. I Lund träffade dock Dobrovský en annan man som ha inte nämnt i sin resebeskrivning men som verkar ha hjälpt honom mycket genom en intervention hos J. H. Lidén. Denne okände välgörare ä J. Lundblad, professor i latin i Lund.

⁵Tjeckiska patrioter och boksamlare såg på Dobrovskýs resa med stora förväntningar. Ett roligt bevis på detta kan man hitta i Dobrovský korrespondens. Hans vän Cerroni skrev den 13. 3. 1792 till Dobrovský "Der Gedanke, dass Sie nach Schweden abgehen, ist unvergleichlich. Der Himmel stärke Sie in Ihrem Vorhaben und in der Gesundheit. Sie werden diese Räuber recht dezimieren. Die Christine hätte man sollen dafür durch einen rechten neapolitanischen Esel recht bussarieren lassen." (F. M. Bartoš, 1948.)

Dobrovský betraktade naturligtvis resan mer realistiskt.

I Uppsala universitets bibliotek Carolina Rediviva har jag hittat två brev av J. Lundblad till J. H. Lidén rörande Dobrovský. I det första berättar han om Dobrovskýs besök hos honom och ger prof. Lidén en mycket sympatisk fast lite encyklopedisk bild om honom och hans vetenskapliga meriter.⁶

Tyvärr har jag inte lyckats finna svar från Lidéns sida men följande brev av Lundblad till Lidén vittnar om att Dobrovský blev hjärtligt mottagen av Lidén och att Lidén skrev flera rekommendationsbrev åt honom.⁷ Dobrovský hade tydligen lätt att vinna svenskarnas vänskap.

En positiv bild av honom ges även i Lidéns brev till Gjörwell från 3

⁶J. Lundblad till J. H. Lidén, den 28 juni 1792:

"I går afton hade jag besök af ett par resande lärde som inom kort lära hos Herr Professoren göra sin visite. Den ene är J. F. Reichert, en tämeligen ung man och Botanicus från Sachsen Weimar, den andre är Josephus Dobrowski, andelig, och ledamot af Wetenskaps Academien i Prag. De tala latin, tyska och franska. Dobrowski är en mycket respektabel man till wett och kunskaper. Att Herr Professor må finna desto mer nöje af detta besök, will jag nämna följande rörande denne lärde, hvilket jag icke wisste eller kom i håg förr än jag efter hans afresa kom att se därefter i mina papper. Han är född år 1754 i Jermet i Ungern, och uppdragen i Boehmen af sina föräldrar, som ock skall wara Boehmare. I Prag har han sedan warit ledare och lärare för Grefwarne af Nostitz. Redan 1779 gaf han ut fragmentum Pragense Euangelii S. Marci, vulgo Autographi /.../. Han har sedermera äfwen lämnat underrättelser om Pragiska fragmenter af Hebreiska Handskrifter /.../ och har jämväl utom detta utgifwit mycket annat dels i Philologien, dels i Boehmiska litteraturen och historien. I synnerhet samlar han allt hwad möjligt kan erhållas till uplysning öfwer de gamle Slaver, om hwilka han äfwen skrifwit något. Förmodligen har hans tilärnade resa till Petersburg detta till afsikt, att där få en hop som höres till sitt fäderneslands och särdeles Slawernas ålderdomar. Jag har trott, att detta ej skulle bli Herr Professor oangenämt att förut se till /.../ och ber för öfwrigt hälsa Herr Dobrowski med dess sällskap ganska mycket."

⁷J. Lundblad till J. H. Lidén den 19 juli 1792:

"Det fägnar mig att Dobrowskys bekantskap varit Herr Professor angenäm, som jag lätt kunnat föreställa mig skulle ske. Äfwen fägnar det mig att Herr Professor hade tillfälle att ge denna mannen goda adresser på de ställen dit han sig ärnade. Det är rart att träffa sådana utlänningar."

juli, som visar också att det var just J. H. Lidén som förmedlade 1 takter i Stockholm, Uppsala och Åbo för Dobrovský.⁸

Om Gjørwell skriver Dobrovský bara att denne rekommenderade honom till Björkegren. Men de var säkert oftare i kontakt med varandra. Gjørwell nämner honom i sin dagbok och dessutom ett par gånger korrespondens. I sitt första brev till J. H. Lidén beskriver han K tillstånd under J. Dobrovskýs besök; det andra brevet samt J. H. Lidéns svar innehåller bara små anmärkningar.⁹

⁸J. H. Lidén till C. C. Gjørwell den 3 juli 1792:

"Därpå anmälde sig tvänne resande lärda Främlingar Herr J. Reichert, ung Botanicus från Weimar, samt Herr Abbé Joseph Dobrowsky, som kommo från Lund och ärna sig till Stockholm, samt vidare Pettersburg. Den sistnämnde, en lärd, kunnig och behagelig man, få min hela upmärksamhet och förtjenar att blifva närmare af dig känt. Han såg gammal ut, ehuru född 1754. Hans födelseort är Jermet i Utern, men uppfödd i Böhmen, studerat i Prag, samt varit Gouverneur Grefvarne af Nostitz. Nu är han Ledamot af Wetenskaps Academie Prag. Sin insikt i Philologien har han documenterad med sitt 1° utgifna Fragmentum Pragense Evangelii S. Marci, samt underrättelser om Hebräiska Handskrifter i Prag, hvilka senare Michaelis nyttjat i 1° delen af sitt Orientaliska Bibliothek; att förtiga åtskilligt annat 1° utgifvit, dels i Philologien, dels i Böhmiska Litteraturen och Historien. Han är särdeles stark i Slavonskan och samlar allt dit hörande. Detta ock hufvud-ändamålet af hans Resa till Sverige. Han söker efter vi Svenskars Spolia Bellica från Olmütz och väntar Sig rik Skörd i Stockholms och Upsala Bibliotheker. Sparwenfeldts Donationer af Slavons Böcker längtar han högeligen bese. Han medtog Brev till dig, Aurivill och Porthan, som säkerligen med nöje uptaga en i alla afseenden aktningvärd man. Som Herr Dobrowsky torde stanna något längre i Upsala, har jag bett Prof. Aurivillius nyttja tillfället att få en fullständig och tillförlätelig Catalog på de många där i Bibliotheket varar Slavonica, som ingen hittills undersökt. Han lämnade mig en /.../ Prospectus till en Bibliotheca Slavonica antiquissima dialecti communis ecclesiasticae universae Slavorum Gentis /.../."

⁹C. C. Gjørwell till J. H. Lidén den 8 juli 1792:

"I går hade jag den fögnaden, att emottaga både Din angenäma förpassning och Herr Abbé Joseph Dobrowski. Gerna skall jag vara honom till tjänst, så långt jag förmår; men jag ser förut, att Hrne Wilke och Björkegren icke kunna tjäna honom stort uti Riks-Bibliothekets varande Läge, då salen utrymmes för att göras färdig, och alla Golfve-

För fru G. E. Lindahl i Norrköping berättar Gjørwell i ett brev mer personligt om en fest hos professor Sergell där han varit tillsammans med J. Dobrovský och andra. Men om Dobrovský finns det inte mycket saklig information där.¹⁰

När det gäller Aurivillius, Brahe, Björkegren och Porthan har jag inte hittat några spår efter Dobrovskýs besök. Egentligen är även de

Galerieerne ligga fullstaplade med Böcker, nedburne utur Konungens' Hand-Bibliothek. Jag har dock lofvat följa den resande Bibliographen upp ibland desse litterariske Högar. Han behagar mig ock ganska mycket, vida mer än Herr Abbé Albertrandi, som också gick efter Spolier /.../."

C. C. Gjørwell till J. H. Lidén den 13 juli 1792:

"P.S.: Abbé Dobrowski collationerar med största glädje alla dagar uti Kgl. Bibliotheket på älskade Cosmas Pragensis; således ber Du, att jag inte heller ifrån min sida hindrar skärskådandet af gamla Permeböcker, helst av mig inte förmenas att ändå hellre skåda på de nyaste Uplagorna af: la jolie Gustave, la belle Gustine /.../."

J. H. Lidén till C. C. Gjørwell den 17 juli 1792:

"När Abbé Dobrowski träffar, beder jag mycket hälsa. Fägnar mig att Han träffat sin gamla Landsman Cosmas Pragensis och förtroligt med Honom umgås. Den sistnämnde lär ej nyligen haft något besök från Prag och torde behöft få dammet afklappat ur pärmarne."

¹⁰C. C. Gjørwell till Gustava Eleonora Lindahl i Norrköping den 22 juni 1792:

"Herr Professor Lidén har skickat mig tillhanda en Abbé Dobrowsky allt ifrån Bömen, en så alldeles skriftlärd Catholsk Präst, att han kan läsa gammal skrift lika så lätt, som en Luthersk klockare Fader vår i Abc-boken. Han har för sin egen del förälskat sig uti en gammal Permebok på Kongl. Bibliotheket; men hade dock i sitt följje Personer af en lifligare Smak eller älskare af sköna Bilder, ehuru af Sten och Marmor. Således borde också Professor Sergell påhälsas. Denne vällustige och välgjörande Artist låter aldrig ett gott tillfälle gå sig utur händerna, bjuder således ut på sin landgård Ingen Ting vid Carlberg – Du minnes väl huru den ligger mitt upp uti stora Kungsängen vid Botofta – ett Sällskap af dessa Resande och några här varande Männer och ibland dem äfven mig och Calle. /.../ Till utländingarne, utom Hr Dobrowsky, som jag för bättre uttal skull vill kalla Abbé de Bohème, hörde en Mr Chevalier /.../ Trädgårdsmästare, Hr Reichert ifrån Weimar, syntes mig den oskyldigaste uti detta lag, åtminstone var han ganska tyst, åt och drack tacksamligen. Jag satte mig med flit emellan Abbé de Bohème och Abbé de France så att jag fick just språka med dem efter godtycke."

spår som funnits hos Lundblad, Gjörwell och Lidén ganska tunna, samma och isolerade.

Dobrovský utnyttjade givetvis sin vistelse i Sverige till att armen gjorde inga senare försök att hålla de vunna svenska kontakter vid liv — och detsamma gäller även om svenskarna. Men han visade sitt sakliga och nyktra meddelande att det fanns tjeckiska handskrifts svenska bibliotek. Hans skildring tillfredställde inte de stora förväntningarna man hade haft. Den betraktades dock som pålitlig och ställde den första vetenskapliga beskrivningen av handskrifterna.

3. Ungefär 50 år senare, år 1850, var prof. Pečírka från Prag på besök i Stockholm och utnyttjade tillfället till att igen granska tjeckiska handskrifter i Kungliga Biblioteket. Han lyckades göra några nya fynd, nämligen kataloger över Dietrichštejns och Rosenbergska släktens bibliotek, en legend om den heliga Katarina med mera; dessutom fick han veta om några böcker även i Strängnäs. Det väckte åter igen de gamla förväntningarna till liv.¹¹

Men den starkaste och primära impulsen till ny forskning i Sverige kom från ett annat håll. Det hela började på en mycket ovetenskaplig och privat nivå. Sommaren 1850 vistade den dresdenske biskopen Dietrich, infödd tjeck, i Carlsbad. Där träffade han en bibliotekarie vid universitetsbiblioteket i Lund och under samtalen med honom kom det småningom fram även till tjeckiska böcker i Sverige. Dietrich hade en bok av Christian d'Elvert om Mährens litteraturhistoria där författaren uttryckte åsikten att de tjeckiska litterära skatterna i Sverige var mycket större än man dittills antagit. Och bibliotekarien från Lund bekräftade allt, bortsett från antagandet att det i Stralsund skulle finnas en mängd lådor fulla av tjeckiska och mähriska böcker som fortfarande

¹¹Han uttryckte sig mycket optimistiskt om möjligheter att hitta nya fynd i Sverige — jfr J. Pečírka (1851), II, s. 84: "/// mnohá vzácná kniha, která posud ani dle jména známa nám nebyla, zajisté v Stockholmu anebo jinde ve Švédsku puchří ///."

var öppnade. Men han förnekat inte denna möjlighet, han sade bara att han aldrig varit där så att han inte visste. Dessutom sade han också till Dittrich att svenskarna var villiga att återlämna handskrifterna för ett billigt pris.

Dittrich skrev ett brev om detta till en vän, vännen skickade det till Christian d'Elvert och denne i sin tur publicerade en del av brevet i Brünner Zeitung. Informationen väckte stort intresse bland mähriska patrioter. Landets utskott bestämde sig att skicka den mähriske historikern Beda Dudík till Sverige.¹²

Dudík frågade först Dittrich om informationen i Brünner Zeitung stämde och Dittrich bekräftade att inte bara bibliotekarien i Lund hade sagt det utan även Stockholms borgmästare som också var närvarande i Carlsbad. Samtidigt lär Dittrich ha fått veta att svenska bibliotek först under senaste tiden börjat göra ordning i sina samlingar, varför de tidigare tjeckiska resenärerna inte hade haft någon möjlighet att lära känna alla deras skatter.¹³

Dudík reste då till Sverige, tillbringade där – huvudsakligen i Stockholm – 4 månader, utforskade tjeckiska böcker och handskrifter i Kungliga Biblioteket, Drottningholm, Gripsholm, Skokloster, Uppsala, Västerås, Strängnäs, Linköping och Lund, och dessutom även i Köpenhamn och Stralsund.

Resultatet blev en synnerligen utförlig och systematisk beskrivning av de tjeckiska handskrifterna och böckerna i svenska bibliotek samt deras historia (B. Dudík, 1852).

¹²Beda Dudík var en benediktinermunk från kloster Rajhrad i Mähren men framför allt var han en hängiven och mycket produktiv historiker. G. E. Klemming har år 1878 antecknad om honom: "En munk med lång titel, 10 ordnar och 5 medaljer. Bor aldrig i klostret, har icke tonsur, ständig dispens. Hade 1878 utgifvit 57 böcker." (Klemmingsbrevsamling – brev från B. Dudík.)

¹³B. Dudík (1852).

Året därpå åkte Dudík till Vatikanen för att komplettera sina i ka studier med en beskrivning av Drottning Kristinas bibliotek. Resultatet blev återigen en ordentlig och värdefull bok¹⁴ och dessutom ock handskrivnen katalog som Dudík skänkte även till Stockholm som vänskapsgåva.¹⁵

4. Men ett lika viktigt resultat var hans vänskap med flera svens framför allt med G. E. Klemming, på den tiden amanuensis och s Kungliga Bibliotekets överbibliotekarie, ett av de största namnen svenska bibliografer och bibliotekarier. Deras vänskap varade från fram till deras död i slutet av 1880- resp. början av 1890-talet genomgick flera förändringar som man kan iaktta tack vare den o tande och innehållsrika korespondensen (sammanlagt mer än 150 l Brev till Dudík är skrivna på svenska. Han själv skrev på sv bara ett par gånger, vanligtvis använde han tyska. I följande ska karakterisera kortfattat hur deras förhållande utvecklades genom med särskilt hänsyn till de tjeckiska böckerna och handskrifte Sverige.

a) Under 1850-talet koncentrerade sig både Dudík och Klemmin på sin forskning: Dudík höll på att fullborda sin svenska och sin ita ka bok och förbereda dem till trycket; Klemming författade sin b grafi över den heliga Birgitta och Heliga Birgittas uppenbarelse: hjälpte också varandra – Klemming svarade på långa brev från I med frågor om tjeckiska handskrifter i svenska bibliotek och skie honom rättelser till hans svenska bok, medan Dudík letade efter heliga Birgittas skrifter i Centraleuropa och i Rom, antecknade sve handskrifter i det Vatikanska biblioteket etc.

¹⁴Dudík (1855).

¹⁵Se Dudíks brev till G. Klemming den 5 maj 1854, G. Klemmings till Dudík den 14 juli 1854 och den 20 december 1855 samt Dudíks den 12 januari 1856.

När det gäller tjeckiska handskrifter gav Dudík via österrikiska myndigheter ett stimulus åt den svenska regeringen att samla alla böhmiska litterära skatter på en plats – i Stockholm – och man började faktiskt förhandla om detta men projektet förverkligades aldrig.¹⁶

b) Så småningom blev förhållandet mellan Dudík och Klemming svalare och på 1860-talet rådde tystnad mellan dem. Kanske berodde det på att de fortsatte var och en på sin personliga karriär. Först i början av 1870-talet försökte Dudík återknyta de gamla kontakterna igen och efter de första något tvekande stegen inleddes en livlig brevväxling.

Klemming, som nu blivit chef för KB, sysslade intensivt med tanken på att samla alla sveciana i ett nationellt bibliotek.¹⁷ Därför letade han efter handskrifter inte bara hemma utan också i utlandet. Han lyckades t ex ordna ett fördelaktigt utbyte med Paris och förvärva en fin svensk handskrift från 1300-talet. Tack vare Dudík fick han kännedom om en handskrift i ett dominikanskt kloster i Krakow och köpte den.

År 1875 föreslog han Dudík att de skulle påbörja förhandlingar om återlämnandet av de tjeckiska handskrifterna.¹⁸ Därmed startade han något riktigt intressant. Det fanns flera tankar bakom förslaget och det är svårt nu att avgöra vilken av dem som var viktigast.

I sitt första förslag till Dudík nämnde Klemming möjligheten att

¹⁶Dudíks brev till G. Klemming den 13 augusti 1853: "Ihre Regierung hat /.../ dem österr. Ministerium eröffnen lassen, dass nach der von mir gestellten Bitte alle Bohemica in Stockholm aufgestellt werden sollen."

¹⁷Ulla Ehrensvärd (1975–7), s. 277: "Hos honom låg nationalbiblioteks-idén så djupt att han 70 t o m ville införa titeln "Riksbiblioteket" på sin institution."

¹⁸Förslaget baserades givetvis på äldre tankar och diskussioner mellan dem – se G. Klemmings brev till Dudík den 14 juni 1875: "Skola vi aldrig söka realisera de gamla planerna angående de Böhmiska handskrifterna här i Stockholm? Ni har ju Kejsarens öra; hvarför icke intressera honom för frågan, så att en diplomatisk underhandling om deras återlämnande kunde börjas. Här göra de ju ingen nytta och jag skulle bestämt tillstyrka deras afträdande, mot skälig vedergällning."

Dudík skulle påverka kejsaren att få påven att återlämna Kr bibliotek till Sverige i utbyte mot de tjeckiska handskrifterna.¹⁹

Men det var helt omöjligt inte bara därför att kejsaren inte vara intresserad – det visade han senare – men huvudsakligen där Kristinas bibliotek redan hade blivit en del av kyrkans egendom inte ens påven kunde alienera.²⁰

Då kom de till en annan möjlighet som Klemming också nämnt i sitt första brev – att återlämna handskrifter om man får en motifrån den österrrikiska sidan i form av några modernare dyrbara verk.²¹

Både Dudík och Klemming var fullt medvetna om – och uttryckte det flera gånger – att motgåvan bara var skenbar: handskrifterna oskattbara och inga moderna böcker kunde utgöra en jämnbördig g

¹⁹G. Klemmings brev till Dudík den 14 juni 1875 (forts., se noter "Skulle icke kejsaren kunna övertala il Santissimo Padre, att utlämna Christinas bibliothek till Sverige, som hon medförde 1654? Dylik skett förr med bibliotheca Palatina; med Corvinus – Abdul Aziz et Tentare licet!")

²⁰B. Dudíks brev till G. Klemming den 22 december 1876: "Sie machen eine Anspielung auf die Bibliothek der Königin Christina im Vatikan. An diese ist wohl nicht zu denken. Sie ist ein Geschenk an die Kirche, und da hat nicht einmal der Papst das Recht, etwas daraus zu verschenken. Der Vergleich mit der Corviniana ist nicht stichhaltig, weil vier Codices ohne grossen literarischen Werth, welche der Sultan Abdul Aziz auf mein Zuthun dem Kaiser von Oesterreich geschenkt hat, ein erobertes Gut. Und die Palatina ist bis zur Stunde in Rom."

G. Klemmings brev till Dudík den 29 december 1876: "vet jag väl att vi ej kunna tänka på Vatikanen."

²¹G. Klemmings brev till Dudík den 14 juni 1875: "Lyckas ej det en gång kan ett annat sätt lyckas. Det finnes så många nya stora, dyra och nyttiga arbeten, att säkerligen en frestande samling kunde erbjudas i utbyte NB af här felande ting."

²²Dudíks brev till G. Klemming den 8 juni 1877: "Wir müssen uns hüten, als ob wir die böhm. Handschriften von dem Schweden kaufen wollten, zu vermeiden suchen. Um eine reelle Compensation kann keine Rede sein. Ich glaube, dass auch Sie, mein bester Freund,

Klemming uttryckte flera gånger som sin åsikt att handskrifterna aldrig borde ha tagits från Böhmen och Mähren och därför vore det rimligt att återlämna dem – utan någon ersättning alls.²³ Han tycktes verkligen vara övertygad om detta och hänvisade till flera sådana utbyten som redan hade realiserats mellan olika europeiska stater och bibliotek.²⁴

Antagligen tänkte han också genomdriva denna princip – att handskrifter skall återlämnas till det land där de hör hemma – som allmänt gällande. Detta betonas också i ett par brev mellan Klemming och Dudík, där det uttrycks förhoppningen att man kommer att kunna använda detta utbyte även som en impuls för förhandlingar med Köpenhamn.²⁵

diesem Standpunkte ausgehen."

Se även Klemmings brev från den 14 november 1877 citerat i noten 23.

²³G. Klemmings brev till Dudík den 23 maj 1877: "Meinetwegen möchten die Handschriften ohne Ersetzung zurück gegeben werden; das wäre das Würdigste."

G. Klemmings brev till Dudík den 14 november 1877: "Svenskarne borde icke hafva tagit böckerna 1648, och således böra de nu återlämnas. Och detta utan afseende på ersättningen som ju är en bagatell; ty icke equivälara de "50 starka banden" ens en af de två pergamentbiblarna. Sådana manuskripter äro ju öfver allt pris och skulle i London /.../ säkerligen inbringa 1000 £ vardera. – Men vi taga hvad vi få som eine kleine Gegengabe; blott tala icke om dess stora värde!"

Se också Klemmings (odaterade) brev från år 1878, citerad i noten 28.

²⁴G. Klemmings brev till Dudík den 29 december 1876: "sådana restitutioner såsom: Vatikanen till Heidelberg; Paris till Vatikanen; Constantinopel till Wien."

²⁵G. Klemmings brev till Dudík den 29 december 1876: "Har ni några kanaler till de styrande i Köpenhamn? Då skulle Ni kunna göra mycket gott, genom att där omstämna regeringen till en dylik reglering mellan Sverige–Danmark, som båda ha mycket att restituera åt varandra; men hittills är man förstockad i Köpenhamn."

B. Dudíks brev till G. Klemming den 12 januari 1877: "Mit Kopenhagen stehe ich in gar keiner Verbindung; aber falls wir wegen der böh-

Det var alltså tre motiv som dök upp i detta sammanhang:

- a) hoppet om en direkt framgång i Vatikanen (vilket omedelbart på skam),
- b) strävan efter rättvisa,
- c) försök att genomdriva principen om återlämnandet som allgällande.

Själva förhandlingarna tänker jag inte beskriva nu i alla detaljer var mycket komplicerade särskilt på den österrikiska sidan som egen inte alls var intresserad av några tjeckiska handskrifter.²⁶

Detta visade sig klart även senare när allt hade blivit avtalat Dudík tagit – i juni 1878 – handskrifterna från Stockholm till Mäl däribland några riktiga skatter – Lobkowicz bibel, Bočeks bibel etc. nästan allt och det bästa som blivit kvar i Sverige av de på tjeck skrivna handskrifterna.²⁷

Den österrikiska regeringen skickade sina böcker mycket långsamt okompleta och ibland obundna, varför Dudík fick hjälpa till inte med påstötningar utan också delvis ersatte de officiella myndigheter han skaffade en del av böckerna själv eller tog dem ut sitt eget bibliotek och skickade dem iväg för att uppfylla överenskommelsen. Detta i

mischen Handschriften in Relation träten, könnte man die Sache so einleiten, dass der Austausch mit Kopenhagen zur Sprache käme. der erste Schritt – das weitere geht von selbst."

²⁶G. Klemmings brev till Dudík den 2 april 1878: "Ni synes vara ende som gör något; de andra sofva! Jag har att tacka för två bref Er, men grefvarne Creneville (?) och Andrassy tiga som goda barn. ett iota höres af!! Man är mycket förvånad här och synes tro att de bara gyckel; här kan ju intet initiativ tagas!"

G. Klemmings brev till Dudík den 10 april 1878: "Äntligen har ministeriella framställningen kommit! Men huru!! Hvilken diplomatik har!!! /.../ Det skulle alldeles icke förundra mig om vår Regering af en sådan framställning."

²⁷Se bilaga – enligt KB:s handlingar. E. Ryšavá (1971) skriver om handskrifter, en inkunabel och ett gammalt tryck.

speglas också i hans korrespondens med Klemming.²⁸

Under 1880-talet fortsatte Klemmings och Dudíks samarbete fast det gällde inte längre tjeckiska teman.

4. Som avslutning kan vi säga följande:

Den tjeckiska nationella pånyttfödelsen har förändrat tjeckernas intresse för sina litterära skatter i Sverige totalt. I stället för tillfälliga försök började nu ett systematiskt arbete och samarbete med svenska forskare som var mycket fruktbar, på en hög vetenskaplig nivå.²⁹

Så sent som på 1780-talet visste man nästan ingenting alls om det svenska krigsbytet och speciellt om de tjeckiska litterära skatterna i detta vare sig på den tjeckiska eller den svenska sidan. Ungefär 60-70 år senare fanns det en pålitlig vetenskaplig beskrivning som innehöll praktiskt taget allt som var värt att veta, och villkoren för att utnyttja

²⁸G. Klemmings brev till Dudík den 8 juli 1878: "Af böckerna från Österrikiska regeringen ha ankommit 8 verk, af hvilka blott 1 tillhör den officiella förteckningen /.../ Das ist alles. — Dessa ha vi fått hämta på en ångbåt, utan att ha fått någon skrifvelse eller ens ett konvissement, och 55 kronor kostar frakten. Men icke vill jag betala kostnaderna för sändningen. Var god säg till Hr. de Roty eller vederbörande Minister det och hjälp till rätta saken med Er underliga diplomatie!"

G. Klemmings brev till Dudík den 25 juli 1878: "Alla böckerna är bundna, utom Novara som är in Heften nur! Das ist schlimm!"

G. Klemmings brev till Dudík, odaterad, 1878: "Unser Ministerium tänker ingenting om Büchergeschenke. Men om man tänkte något skulle man tycka att det var ett särdeles dåligt byte, i synnerhet som 1/3 af böckerna funnos förut och Novara Expeditionen lemnades obunden och defekt. Föga delikat! — Men min åsigt var och är, att de 21 handskrifterna skulle lemnas utan ersättning, och således skrattar jag deråt. Nu gå de emellertid genom Europas tidningar och lärda tidskrifter. Lobkowitz-bibeln värderas till 10.000 gulden etc. etc. Men är nog värd 20.000!"

²⁹Jfr O. Walde (1916-1920), I, s. 3: "För de böhmisk-mähriska biblioteken hade grundläggande forskningar, som gjorts af benediktinpatern Beda Dudík i hans arbete Forschungen in Schweden für Mährens Geschichte jämte hans Iter Romanum, för mig varit af synnerligen stor betydelse"; s. 22: "I sitt 1852 utkomna, synnerligen grundliga och om mycken lärdom vittnande arbete, Forschungen in Schweden /.../."

skatterna hade förbättrats otroligt mycket.

Viktigt är också att samarbetet mellan tjeckiska och svenska skapsmän har utvecklats under denna tid till en riklig och omfattande kooperation som berörde flera projekt både på den tjeckiska och svenska sidan.

Lista över de överlämnade handskrifterna (enligt KB:s handlingar)

Theologica:

1. Bible lobkovická. Dokončená 1480.
2. Bible bočkovská.
3. Výkladové na čtení svatá nedělní celého roku i některých skrze M. Jana Rokycana. Psaná prací Stanislava Křižanova.
4. Knihy jenž slovú Hodinář. Psané prací Martina Bubly na Zdeňka mladšího z Valdštejna.
5. Pána z Budova spisové, totiž Kronika duchovní, Alcoran, p Christus, Antichristus, Rytíř křesťanský, Katholicus a Psané prací Pavla Lhenického na žádost Petra vladaře Rožmerského r. 1608.
6. Jacuba Nemojevského odpověď na knihy kněze katolíka Ben Herberta, kterouž napsal proti konfesi bratrské. Psaná 1586.
7. Antiphonal, aneb Zpívání křesťanská bratří pod obojím s notami.
8. Písně neb evangeličtí zpěvové s kalichem k časům a pot shromáždění.
9. Čtení a rozjímání duchovní.

Historica:

10. Mistra Petra Mandukatova Historia scholastica. Psaná 1481.
11. Kroniky české.
12. Zlomek kroniky české od založení země české až do r. 1116. Psaná prvním bratru Janovi Kalefovi.
13. Diplomatař kláštera Žďárského na Moravě od r. 1411 až 1613.
14. Smlouva biskupa olomouckého Jana XIV. Grodeckého s svými učiněná r. 1573.
15. Tristram a Tandariáš, básně romantické dílem na skutečný příběh osnované. Psané prací Jana Gebsyr. 1483.

Medica:

16. Lékařské knihy od r. 1550.
17. Knihy lékařské. Přepsané Václavem z Březan r. 1604.
18. Lékařské knihy to jest Jádro a herbář.

Miscellanea:

19. Historické a lékařsko-astrologické spisy od r. 1464.
20. Knihy snové a Romány duchovní od r. 1471.
21. Flores Avicenne Jugduni per Claudium Davost, alias de troys 1508. (Tryckt, men med 50 handskrivna blad – på tjeckiska.)

Litteratur samt tryckta källor

- F. M. Bartoš (1948), *Dopisy Josefa Dobrovského s Janem Petrem Ceronim*. Spisy a projevy J. Dobrovského, sv. 23. Praha
- F. M. Bartoš, J. Volf (1941), *Dopisy Josefa Dobrovského s Augustínem Helfertem*. Spisy a projevy J. Dobrovského, sv. 22. Praha
- J. Dobrovský (1796), *Litterarische Nachrichten von einer auf Veranlassung der böhm. Gesellschaft der Wissenschaften im Jahre 1792 unternommenen Reise nach Schweden und Russland*. Prag
- Josef Dobrovský 1753–1829. Sborník statí ke stému výročí smrti Josefa Dobrovského. Praha 1929
- Josef Dobrovský 1753–1829. Praha 1953
- B. Dudík (1852), *Forschungen in Schweden für Mährens Geschichte*. Brünn
- B. Dudík (1855), *Iter Romanum*. Wien
- B. Dudík (1870), *Erinnerungen aus dem Feldzuge 1866 in Italien*. Wien
- B. Dudík (1879), *Schweden in Böhmen und Mähren 1640–50*. Wien
- B. Dudík (1884), *Flade F., Tagebuch des feindlichen Anfalls der Schweden in das Markgrafthum Mähren während ihres Aufenthaltes in der Stadt Olmütz 1642–1650*. Hrsgb. B. D. Brünn
- U. Ehrensward (1975–77), G. E. Klemming, in: *Svenskt biografiskt lexikon*, band 21. Stockholm
- V. Flajšhans (1897), *Knihy české v knihovnách švédských a ruských*. Sbíрка pramenův ku poznání literárního života v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, skupina 3, číslo 2. Praha
- V. Flajšhans (1897a), *Cesta do Švédska v l. 1896–7*, in: *Věstník ČA*, roč. VI, s. 306–314. Praha
- V. Flajšhans (1910), *Bohemika XIV. a XV. století v cizích knihovnách*, ČMKČ, sv. 1, s. 48–53. Praha
- V. A. Francev (1923), *Cesta J. Dobrovského a hr. Jáchyma Šternberka do Ruska v letech 1792–1793*. Praha
- V. Jagic (1897), *Neue Briefe von Dobrowsky, Kopitar und anderen Süd- und Westslawen*. Berlin
- M. Krbec, V. Michálková (1959), *Der Briefwechsel zwischen Josef*

- Dobrovský und Karl Gottlob von Anton*. Berlin
- F. Palacký (1833), *Joseph Dobrovsky's Leben und Gelehrtes Wir Geschildert von F. P.* Praha
- V. Patera (1895), *Josefa Dobrovského korespondence. Vzájemné dc Josefa Dobrovského a Fortunata Duricha*. Sbíрка pramenův poznání literárního života v Čechách, na Moravě a ve Slez skupina 2, číslo 2. Praha
- V. Patera (1908), *Josefa Dobrovského korespondence. Vzájemné dc J. Dobrovského a V. Zlobického*. Sbíрка pramenův ku poz života literárního v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, skupin číslo 18. Praha
- V. Patera (1913), *Josefa Dobrovského korespondence. Vzájemné Josefa Dobrovského a Jiřího Ribaye z let 1783-1810*. Sbíрка pramenův ku poznání života literárního v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, skupina 2, číslo 18. Praha
- J. Pečírka (1851), *Zpráva o rukopisech českých v královské biblioté Stockholmě se nacházejících*, ČČM XXV, 1851, sv. 1, s. 76-sv. 2, s. 59-84, sv. 3, s. 30-42. Praha
- E. Ryšavá (1971), *Zásluhy moravského historika Bedy Dudíka o vrá českých rukopisů ze Švédska roku 1878*, in: Sborník Národ muzea v Praze, řada C – literární historie, sv. XVI, č. 2, s. 97-Praha
- O. Walde (1916-1920), *Storhetstidens litterära krigsbyten. En kultu torisk-bibliografisk studie*. Uppsala-Stockholm
- O. Walde (1931), *Československo a švédská literární kořist vále* ČČM CV, s. 40-49. Praha
- J. Volf, J. Páta (1937), *Dopisy J. Dobrovského s B. A. Veršauerem Krčmou. Z rodinných dopisů Josefa Dobrovského*. Praha
- Č. Zíbrt (1905, 1910), *Knihy z Čech a Moravy ve Švédsku*, ČM LXXIX, sv. 4, s. 520-521, ČMKČ LXXXIX, s. 385-6. Praha

Otryckta källor

- Delar av Carolina Redivivas samt Kungliga bibliotekets brevsamling, särskilt brev av eller till:
- L. A. Andersson
 - P. F. Aurivillius
 - B. F. Dudík
 - C. C. Gjörwell
 - G. E. Klemming
 - J. H. Lidén
 - J. Björkegren
 - H. G. Porthan
- Delar av C. C. Gjörwells kvarlätenskap, särskilt hans:
Biografiska samlingar

Strödda handlingar och anteckningar till hans biografi
Strödda samlingar
Utlänningar i Sverige
Minnesbok
Riksbibliotekets handlingar 1860- och 1870-talet